

ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ
ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

Μαρίνα Γ. Σπυριδάκη
Υποψ. Διδάκτωρ, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης,
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο τρόπος με τον οποίο εκκινεί και εξελίσσεται η διαδικασία απελευθέρωσης των αγορών των πρώην κρατικών μονοπωλίων στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ταυτίζεται χρονικά με το «δεύτερο κύμα» της νεοφιλελεύθερης συναίνεσης στην Ευρώπη και το ευρύτερο ρεύμα μετατόπισης του ρόλου του κράτους, που μεταβάλλει ριζικά τις οικονομικές λειτουργίες του. Μια μετάβαση που εκφράστηκε και προωθήθηκε αυτή τη φορά από σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις και ενσωματώθηκε στο νέο πλέγμα πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς (όπως αυτό αποτυπώνεται στην πολιτική συμφωνία που ενέκρινε το 1989 στο Ανόβερο το Σχέδιο Delors, για να καταλήξει λίγο αργότερα στη Συνθήκη του Μάαστριχτ). Αυτό επιτεύχθηκε κυρίως με την ανάδειξη του ρυθμιστικού κρατικού προτύπου (Majone 1994) και των αντίστοιχων νέων μορφών οικονομικής ρύθμισης σε κυρίαρχη πρόταση πολιτικής, που ταυτίζει τη μείωση των κρατικών δαπανών με την περιστολή της παραγωγικής δραστηριότητας του κράτους και τη δημιουργία νέων αγορών.

Εντούτοις τόσο η διαδικασία απελευθέρωσης των κρατικών μονοπωλίων όσο και εν συνεχεία η μορφή που λαμβάνει η ρύθμιση της οικονομικής απορρύθμισης στην Ελλάδα (δηλαδή η «λογική συνοχή μεταξύ μέσων και σκοπών της κρατικής πολιτικής ή, αλλιώς, η μορφική ορθολογικότητα της κρατικής πολιτι-

κής»¹ – Γράβαρης) εμφανίζεται να καταδεικνύει μια διαφορετική ορθολογικότητα τόσο για την ανάγκη που την επιβάλλει όσο και για τον τρόπο με τον οποίο συντελείται. Δημιουργείται, συνεπώς, η ανάγκη για την αναζήτηση της συγκεκριμένης σχέσης αιτιότητας που εξηγεί τη «σκοπίμη» ανάδειξη της έννοιας της απορρύθμισης σε κυρίαρχο εργαλείο άσκησης κρατικών πολιτικών (λειτουργική ορθολογικότητα)² από τις πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα. Πολύ δε περισσότερο εάν εξετάσει κανείς τους παράγοντες που διαμορφώνουν την πολιτικο-οικονομική συναίνεση στη βάση της οποίας η απελευθέρωση των κρατικών μονοπωλίων αναδεικνύεται στη μόνη «ρεαλιστική και βιώσιμη» πολιτική εναλλακτική (θεσμική ορθολογικότητα)³ για την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης του Μάαστριχτ και την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ.

Υποθέσεις εργασίας

Το πρότυπο της ελληνικής εκδοχής της οικονομικής απορρύθμισης μπορεί να στηριχθεί σε τρεις βασικές υποθέσεις: α) ότι αποτελεί σχετικά αυτοτελή κρατική πολιτική (Γράβαρης),⁴ στο βαθμό που συνιστά ένα εργαλείο άσκησης μακρο-

1. Δ. Γράβαρης (υπό δημοσίευση), Κεφ. 3: «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και πλέγματα κρατικών πολιτικών. Η λειτουργική ορθολογικότητα»: «... η έννοια της ορθολογικότητας προσδιορίζεται ως προς τη μορφή της κρατικής πολιτικής και πιο συγκεκριμένα ως συνεκτικότητα, ως λογική συνοχή, μεταξύ μέσων και σκοπών της κρατικής πολιτικής, Στην εκδοχή της αυτή λοιπόν η ορθολογικότητα της κρατικής πολιτικής είναι κατεξοχήν μορφική».

2. Στο ίδιο: «... τη διαπίστωση της λειτουργικότητας ή της δυσλειτουργικότητας της κρατικής πολιτικής σε σχέση με τη διατήρηση ή/και την αναπαραγωγή είτε επιμέρους δομών ή ακόμη και της κοινωνίας συνολικά».

3. Στο ίδιο: «... η ορθολογικότητα της κρατικής πολιτικής κατανοείται ως θεσμική ορθολογικότητα. Αφετηρία και κρίσιμη παράμετρος, στο πλαίσιο αυτό, είναι οι τυπικές ή/και άτυπες στρατηγικές των δρώντων (μεμονωμένων ή/και συλλογικών) υποκειμένων, τα οποία ως φορείς επιμέρους κοινωνικών συμφερόντων εμπλέκονται με ποικίλους τρόπους όχι μόνο στη διαμόρφωση αλλά και στην ιδιοποίηση της τελικής αναδιανεμητικής επίπτωσης της κρατικής πολιτικής».

4. Στο ίδιο: «... οι κρατικές πολιτικές μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις διακριτούς τύπους. Στον πρώτο από αυτούς περιλαμβάνονται εκείνες οι κρατικές πολιτικές, των οποίων οι σκοποί δεν μετατρέπονται σε μέσα για την επίδωξη/επίτευξη των σκοπών μιας άλλης κρατικής πολιτικής. Αυτού του τύπου οι κρατικές πολιτικές ονομάζονται αυτοτελείς κρατι-

οικονομικής πολιτικής, και ιδιαίτερος στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι στόχοι της ρυθμιστικής πολιτικής συνδέονται με τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, β) ότι διατηρεί διαχρονικά σταθερή την ιδιοποίηση της αναδιανεμητικής επίπτωσης της πολιτικής, καθώς αναπαράγει σχεδόν απαρέγκλιτα αφενός την πολιτικοοικονομική συναίνεση μεταξύ κράτους και κυρίαρχων οικονομικών δρώντων και αφετέρου την κατανομή του αντίστοιχου οφέλους (οικονομικού και πολιτικού) που την επιβάλλει, και γ) ότι θεμελιώνεται στη μετατόπιση της διαδικασίας παραγωγής πολιτικών από τους παραδοσιακούς μηχανισμούς πολιτικής διαπραγμάτευσης, σε ένα επιλεκτικό και κλειστό σύστημα συμμετεχόντων (Ανεξάρτητες Ρυθμιστικές Αρχές), καταδεικνύοντας κατ' αυτό τον τρόπο την απόσχιση από τη δημόσια σφαίρα σημαντικού μέρους των στοιχείων που προσδιορίζουν την πολιτική επιλογή.

Πιο συγκεκριμένα, το νέο ρυθμιστικό κρατικό πρότυπο εισάγει ένα νέο συνολικό σύστημα διαπραγμάτευσης και εξισορρόπησης των συμφερόντων κράτους και αγοράς, το οποίο εντοπίζεται να ενεργεί εκτός του πεδίου της «κλασικής τοπολογίας της εξουσίας» (Γεωργαντάς 2003). Το σύστημα αυτό αποτυπώνεται στην εγκαθίδρυση μιας συγκεκριμένης και προσυμφωνημένης «ρυθμιστικής τάξης, η θέσπιση της οποίας συνιστά αρκετά συχνά εγνωσμένη προϋπόθεση για τη συμμετοχή των ρυθμιζόμενων συμφερόντων» (Γεωργαντάς 2003), προκειμένου να επιτευχθεί η απελευθέρωση και απορρύθμιση της εκάστοτε αγοράς. Συνεπώς, διαμορφώνεται ένα διαφορετικό πλαίσιο πολιτικής διαπραγμάτευσης, το οποίο συγκροτείται εξ αρχής με σκοπό να διασφαλίζει διαχρονικά τόσο τα αναμενόμενα κρατικά οφέλη (είτε αυτά έχουν τη μορφή εσόδων ή εξοικονόμησης δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού είτε εκπλήρωσης συμβατικών υποχρεώσεων, κυρίως προς την ΕΕ) όσο και τα επίπεδα κερδοφορίας των οικονομικών δρώντων που θα επιλέξουν να δραστηριοποιηθούν στην αγορά διασφαλίζοντας και το επιτυχές «άνοιγμά της στον ανταγωνισμό». Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής περίπτωσης, παρ' όλα αυτά, έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι το νέο σύστημα πολιτικής διαπραγμάτευσης εξακολουθεί να διατηρεί, με ελάχιστες μεταβολές, την υφιστάμενη δομή των κυρίαρχων οικονομικών συμφερόντων και ελάχιστα

κές πολιτικές. Στον δεύτερο τύπο συγκαταλέγονται εκείνες οι κρατικές πολιτικές, οι σκοποί των οποίων κατά ένα μέρος μόνο μετασχηματίζονται σε μέσα για την επιδίωξη/επίτευξη των σκοπών μιας άλλης πολιτικής. Αυτού του τύπου οι κρατικές πολιτικές ονομάζονται σχετικά αυτοτελείς κρατικές πολιτικές. Τέλος, στον τρίτο τύπο ανήκουν εκείνες οι κρατικές πολιτικές, οι σκοποί των οποίων μετασχηματίζονται εξ ολοκλήρου σε μέσα για την επιδίωξη/επίτευξη των σκοπών μιας άλλης κρατικής πολιτικής. Αυτού του τύπου οι πολιτικές ονομάζονται κρατικές πολιτικές-υποκατάστατα».

συμβάλλει σε μια κοινωνικοοικονομική δυναμική που αναδιανέμει το παραγόμενο προϊόν. Δηλαδή διατηρεί σταθερή τη διανομή του εθνικού προϊόντος, καθώς δεν μεταβάλλει ουσιαστικά την κατανομή των μέσων παραγωγής μεταξύ των κυρίαρχων οικονομικών δρώντων και ανάγει την πολιτικοοικονομική συναίνεση για αμοιβαία ικανοποίηση των εκάστοτε κρατικών και ιδιωτικοοικονομικών συμφερόντων σε όρο άσκησης των κρατικών πολιτικών.

Τρία είναι τα βασικά ερωτήματα που κρίνεται χρήσιμο να διερευνηθούν προκειμένου να αποτυπωθεί η ελληνική εκδοχή της οικονομικής απορρύθμισης, τόσο σε σχέση με τη μορφική και λειτουργική ορθολογικότητα που τη διέπει, όσο και με τις πλευρές της οικονομικής συναίνεσης που την αναδεικνύουν σε κυρίαρχο πρότυπο πολιτικής νομιμοποίησης. Πιο συγκεκριμένα:

1) Με ποιον τρόπο συντελείται η διαδικασία απελευθέρωσης των αγορών των πρώην κρατικών μονοπωλίων στην Ελλάδα;

2) Ποιος ο σκοπός της κρατικής παρέμβασης εάν η εμπειρική έρευνα υποστηρίξει ένα διακριτό, οριζόντιο, εθνικό μοντέλο απορρύθμισης; Δηλαδή υπάρχει μια σταθερή σχέση αιτιότητας η οποία να εξυπηρετεί, και άρα να εξηγεί, μια ορισμένη στοχοθεσία στην προώθηση των συγκεκριμένων παρεμβάσεων;

3) Πώς οι νέες δομές πολιτικής διαπραγμάτευσης που εισάγονται με το νέο ρυθμιστικό κρατικό πρότυπο επηρεάζουν ή επηρεάζονται από την υφιστάμενη δομή του πολιτικού συστήματος;

Συνοψίζοντας, ποια η σχέση οικονομικής απορρύθμισης, πολιτικής διαχείρισης και πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μετά; Με άλλα λόγια, πώς ενσωματώνεται η έννοια της οικονομικής ρύθμισης και πιο συγκεκριμένα της απελευθέρωσης και απορρύθμισης των αγορών των κρατικών μονοπωλίων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και πώς επιδρά απέναντι στις υφισταμένες δομές πολιτικής διαχείρισης;

Για τη διερεύνηση των παραπάνω υποθέσεων κρίνεται απαραίτητο να διεκρινιστούν οι παράμετροι και οι παράγοντες που περιορίζουν τη διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας.

Όρια και περιορισμοί

Ο εμπειρικός έλεγχος των παραπάνω υποθέσεων περιορίζεται στο να αντλεί στοιχεία, κυρίως από τη διαδικασία απελευθέρωσης και απορρύθμισης των αγορών τηλεπικοινωνιών (σταθερής και κινητής τηλεφωνίας) και ενέργειας, (ηλεκτρικής ενέργειας, φυσικού αερίου και πετρελαιοειδών) από τις αρχές της δε-

καετίας του 1990 και μετά, παρότι αντίστοιχο ενδιαφέρον συγκεντρώνουν στο πρώιμο στάδιο στο οποίο βρίσκονται οι αντίστοιχες περιπτώσεις απελευθέρωσης των ταχυδρομικών υπηρεσιών και μεταφορών κ.λπ. Η επιλογή αυτή οφείλεται αφενός στα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα, καθώς οι συγκεκριμένες αγορές έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης ρύθμισης, και αφετέρου στην ιδιότητα που διαθέτουν να αναδεικνύουν τη λογική της οικονομικής απορρύθμισης μέσα από τους μετασχηματισμούς που συντελούνται στα αντίστοιχα οικονομικά στάδια εκμετάλλευσης του αγαθού (παραγωγή, διανομή, εμπορία). Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η διαμόρφωση της απαιτούμενης συναίνεσης για την επίτευξη του στόχου της απορρύθμισης (των εκάστοτε αγορών), με περισσότερο ή λιγότερο συγκρουσιακό τρόπο, συνίσταται ακριβώς στην εξεύρεση της ασυμφωνίας για (α) τους όρους και τις προϋποθέσεις εισόδου στην αγορά, (β) το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς και τους ειδικούς προσδιορισμούς στην άσκηση παραγωγικής δραστηριότητας (ειδικές προδιαγραφές), και, τέλος, (γ) για την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής (δίκτυο, μονάδες παραγωγής, άδειες λειτουργίας, συχνότητες κ.λπ.).

Επίσης, σημειώνεται ότι, σε αντίθεση με τη σύγχυση που κατά το παρελθόν συχνά έχει επικρατήσει στην Ελλάδα, η απελευθέρωση και η απορρύθμιση των αγορών δεν ταυτίζεται με την ιδιωτικοποίηση της κρατικομονοπωλιακής επιχείρησης, πολύ δε περισσότερο όταν αυτή συντελείται με τη μερική μετοχοποίησή της. Ούτε απαραίτητα προϋποτίθεται ως προπαρασκευαστικό στάδιο για το επιτυχές άνοιγμα της αγοράς στον ανταγωνισμό. Τις περισσότερες φορές τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ακριβώς το αντίθετο.⁵ Η ιδιωτικοποίηση των μέσων παραγωγής, εφόσον αφενός δεν συνοδεύεται από ένα ευνοϊκό ρυθμιστικό πλαίσιο για περαιτέρω μελλοντικές επενδύσεις στον κλάδο και αφετέρου δεν διασφαλίζει τον ουσιαστικό περιορισμό του ελέγχου του κράτους στη διοίκηση της εκάστοτε επιχείρησης, σχεδόν νομοτελειακά οδηγεί στην υποκατάσταση του κρατικού μονοπωλίου είτε με ένα αντίστοιχο ιδιωτικό, είτε με ένα συνδυασμό κρατικού και ιδιωτικού μονοπωλίου. Στην περίπτωση αυτήν τα οφέλη που αποκομίζονται για το κράτος είναι μάλλον βραχυχρόνια (ταμειακού χαρακτήρα) και θέτουν ερωτηματικά για τη λειτουργική ορθολογικότητα της συγκεκριμένης παρέμβασης. Σε κάθε περίπτωση, η ιδιωτικοποίηση αποτελεί ένα ακόμη εργαλείο άσκησης κρατικής παρέμβασης στην οικονομία και δεν διαθέτει αυτοτελείς μεσομακροχρόνιους στόχους. Στην περίπτωση της Ελλάδας η σύγχυση αυτή ενι-

5. I. McLean, «History of Regulation in the United Kingdom: Three Case Studies in Search of a Theory UK Privatization», στο J. Jordana & D. Levi-Faur (επιμ.), *The Politics of Regulation. Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance*, Edward Elgar, 2004.

σχύθηκε καθώς η πολιτική συζήτηση για την απελευθέρωση των αγορών κατά τα αρχικά της στάδια συνέπεσε με την πώληση ενός αριθμού κοινωνικοποιημένων προβληματικών επιχειρήσεων και μια ευρύτερη παρανόηση για το πρόταγμα του νεοφιλελευθερισμού.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί ένας κατά το δυνατόν κοινά αποδεκτός ορισμός της οικονομικής ρύθμισης, ώστε να γίνουν ορατά τα σημεία στα οποία αυτή παρερμηνεύεται ή αποκλίνει από τη διεθνή θεωρία και πρακτική κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσής της στην ελληνική πολιτική ατζέντα. Η οικονομική ρύθμιση, συνεπώς, «ταυτίζεται με ένα σύνολο συγκεκριμένων εργαλείων άσκησης κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, το οποίο στην απλούστερη μορφή του αναφέρεται, πρώτον, σε ένα ορισμένο πλαίσιο θεσμικών-ρυθμιστικών κανόνων, και δεύτερον, στη λειτουργία μιας διοικητικής δομής (ανεξάρτητης αρχής), η οποία συμβάλλει τόσο στην ίδια τη συγκρότηση του πλαισίου αυτού όσο και, κυριότερα, στην τήρηση και συμμόρφωση με αυτό από των άμεσα εμπλεκόμενων μερών» (Baldwin 1998). Οι περιοχές ενδιαφέροντος για τη μελέτη της ελληνικής εκδοχής της οικονομικής ρύθμισης εν προκειμένω εστιάζονται (α) στην επιλογή του συνδυασμού και της έντασης των εργαλείων της κρατικής παρέμβασης (ιδιωτικοποίηση, απελευθέρωση, απορρύθμιση, επαναρρύθμιση), (β) στο περιεχόμενο και τους στόχους του ρυθμιστικού πλαισίου (στο βαθμό που αποτυπώνεται η πολιτική ορθολογικότητα που εξυπηρετεί), και (γ) στο πεδίο πολιτικής διαπραγμάτευσης εντός του οποίου προσδιορίζονται και υλοποιούνται τα παραπάνω.

Το ερώτημα που πρέπει επίσης να απαντηθεί είναι, συνεπώς, εάν και εφόσον το κύμα απορρύθμισης της δεκαετίας του 1990 στην Ελλάδα αποτελεί μια μορφή κρατικής παρέμβασης με σκοπό (α) να διορθώσει τις αδυναμίες της αγοράς (market failure) ή (β) να ικανοποιήσει τα συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων (regulatory capture) (Stigler 1971, Wilson 1980).

Η ελληνική εκδοχή της οικονομικής απορρύθμισης

α) Πλευρές της πολιτικοοικονομικής συναίνεσης

Η προώθηση ενός μαζικού κύματος ιδιωτικοποιήσεων, απελευθέρωσης και απορρύθμισης των έως τότε παραδοσιακών κρατικομονοπωλιακών αγορών, των αντίστοιχων Δημόσιων Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας αλλά και συνολικά ενός μεγάλου αριθμού κρατικών επιχειρήσεων στην πολιτική πραγματικότητα της Ελ-

λάδας, προβάλλεται επιτακτικά πια από τις πολιτικές δυνάμεις⁶ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως αίτημα συμμόρφωσης προς το ευρωπαϊκό κεκτημένο και εκπλήρωσης των δεσμεύσεων που απορρέουν από αυτό για τη χώρα. Στο πλαίσιο αυτό, η μορφή της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, όπως θα υλοποιηθεί από τις κυβερνήσεις των δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας κυρίως την περίοδο 1990-1999, εστιάζεται αφενός στις απαιτούμενες διαρθρωτικές αλλαγές για την απελευθέρωση των αγορών (κυρίως θεσμικού χαρακτήρα)⁷ και αφετέρου σε μια σειρά από αποκρατικοποιήσεις και μετοχοποιήσεις επιχειρήσεων του ευρύτερου δημόσιου τομέα που θα ενισχύσουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Εκείνη την περίοδο η εναλλακτική του «λιγότερου κράτους» παρουσιάζεται στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο ως η μόνη αποτελεσματική πρόταση για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων και τη διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης, πρόταση την οποία αμφότερες οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα θα ενστερνιστούν (και θα προσυπογράψουν πολιτικά υιοθετώντας τη Συνθήκη του Μάαστριχτ), προσδίδοντάς της όμως ειδικά χαρακτηριστικά και παράπλευρους στόχους, καθώς θα την εισαγάγουν ως ολοκληρωμένη πρόταση διακυβέρνησης στην εγχώρια πολιτική πραγματικότητα.

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η περίοδος 1990-1995 αποτελεί για τη χώρα το προπαρασκευαστικό εκείνο στάδιο ζύμωσης των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων για την προώθηση ή επιβολή (με τις λιγότερες δυνατές τριβές) της αποδοχής των κρατικών πολιτικών που θα ακολουθήσουν. Πιο συγκεκριμένα, της προώθησης, αν και αποσπασματικά και από διαφορετικές κυβερνήσεις, μιας μάλλον κοινής στόχευσης διαρθρωτικών προσαρμογών, με επίκεντρο τις αποκρατικοποιήσεις και μετοχοποιήσεις ΔΕΚΟ και τραπεζών και της κατάργησης των κρατικών μονοπωλίων. Τόσο οι κυβερνήσεις της ΝΔ (Απρίλιος 1990-Οκτώβριος 1993) όσο και στη συνέχεια οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ (κυρίως μετά το 1996 υπό την ηγεσία του Κ. Σημίτη) αναδεικνύουν στην πολιτική τους ατζέντα την αποφασιστικότητά τους για τέτοιου είδους μεταρρυθμίσεις. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 η απορρύθμιση των αγορών, από όποιο πολιτικό μανδύα και αν περιβάλλεται, αποτελεί βασικό πυλώνα της πολι-

6. Τόσο από τις κυβερνήσεις της ΝΔ την περίοδο 1989-1993 όσο και από τις μετέπειτα κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, κυρίως την περίοδο 1993-1996.

7. Με την ενσωμάτωση των Οδηγιών της ΕΕ, όπως ενδεικτικά της Οδηγίας 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής για τις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, της Οδηγίας 96/19/ΕΚ της Επιτροπής για το πλήρες άνοιγμα των αγορών τηλεπικοινωνιών στον ανταγωνισμό, της Οδηγίας 96/92/ΕΚ για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, της Οδηγίας 97/67/ΕΚ για την αγορά ταχυδρομικών υπηρεσιών κ.λπ.

τικής και για τα δύο κόμματα εξουσίας, μετατοπίζοντας το επίκεντρο του πολιτικού διαλόγου όχι στον τρόπο με τον οποίο αυτή θα συντελεστεί, αλλά στους οικονομικούς παράγοντες που θα «συνδράμουν» στην υλοποίησή της. Δηλαδή πιστοποιείται μια πολιτική και ιδεολογική σύγκλιση των δύο μεγάλων κομμάτων, γεγονός το οποίο φαίνεται να διατρέχει ευρύτερα την κοινωνία, καθώς αποτυπώνεται εξίσου και στις έρευνες κοινής γνώμης της περιόδου.⁸

Στην πρώτη αυτή περίοδο η διαδικασία απελευθέρωσης των αγορών συντελείται «νωχελικά», λαμβάνοντας τη μορφή «χαλαρής προσαρμογής» ως προς τις απαιτήσεις συμμόρφωσης στην ΕΕ⁹ και της δημιουργίας των απαραίτητων ανεξάρτητων τεχνοκρατικών διοικητικών δομών¹⁰ (ανεξάρτητων ρυθμιστικών αρχών) και δομών διαχείρισης (ΔΕΣΜΗΕ, ΔΕΠΑ) για την προώθησή της στην πράξη. Δηλαδή θεσμοθετείται η βασική νομοθεσία των νέων απελευθερωμένων αγορών τηλεπικοινωνιών και ενέργειας και συστήνονται, έστω και αν δεν εκκινούν τη λειτουργία τους (ή δεν αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο), οι πρώτες ανεξάρτητες διοικητικές αρχές. Ορίζεται, συνεπώς, το πλαίσιο νομιμοποίησης για μια σειρά από ρυθμιστικές παρεμβάσεις και κρατικές πολιτικές εκτός των παραδοσιακών μηχανισμών διακυβέρνησης και ελέγχου. Η ανάπτυξη αυτής της παράλληλης δομής εξουσίας (Γεωργαντάς 2003) αντλεί τη «νομιμοποίησή»¹¹ της αφενός από την επιτυχή διεθνή εμπειρία¹² (Geradin et al. 2005), αφετέρου από την εξειδικευμένη γνώση που απαιτείται να διαθέτουν τα μέλη που την απαρτίζουν και, τέλος, από τη δυνατότητα που παρέχεται στην εκτελεστική εξουσία να παράγει πολιτική (ρυθμιστικές παρεμβάσεις) πέρα από τους παραδοσιακούς πλειοψηφικούς μηχανισμούς του πολιτικού συστήματος και τις συμβατικές δομές του κράτους (Γεωργαντάς 2003).

Η συμβολή της συγκεκριμένης περιόδου στη διαδικασία της απορρύθμισης, συνεπώς, εστιάζεται περισσότερο στη δημιουργία της πολιτικής αρένας στο πλαί-

8. VPRC (συλλογικό), *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 1999-2000*, 1999, σελ. 398: «Σε δημοσκοπήσεις του 1998 ποσοστό 52,8% των ερωτηθέντων τάσσεται υπέρ της ιδιωτικοποίησης της Ολυμπιακής, ποσοστό 40,6% υπέρ της ιδιωτικοποίησης της ΔΕΗ, ποσοστό 40,1% υπέρ της ιδιωτικοποίησης της ΕΥΔΑΠ και ποσοστό 43,5% για τον ΟΤΕ».

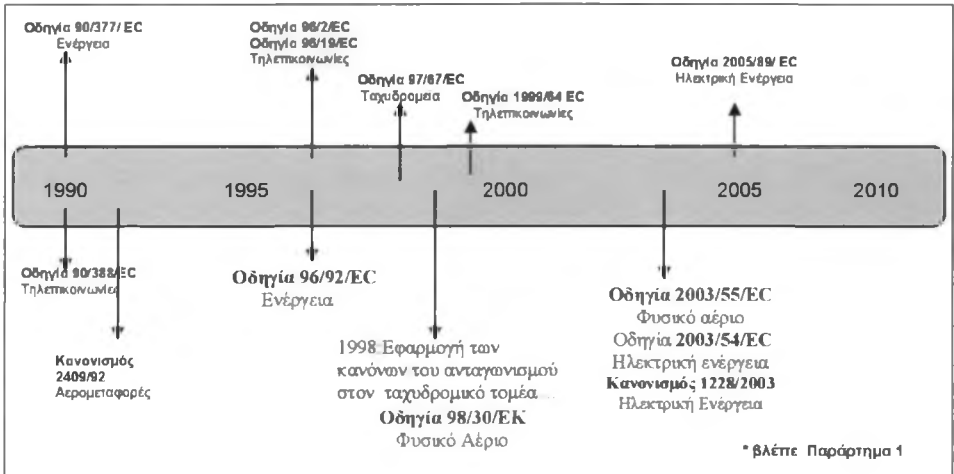
9. Παράρτημα 1.

10. Επιτροπή Ανταγωνισμού, Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων.

11. Δηλαδή τόσο ρυθμιστικές αρχές κατοχυρωμένες από το Σύνταγμα όσο και εκείνες που συστήνονται με ιδρυτικό νόμο.

12. UK Competition Commission, France Conseil de la Concurrence, Office of Fair Trading (OFT), Office of Telecommunications (Oftel), Bundeskartellamt, Regulierungsbehörde für Telekommunikation und Post (RegTP) κ.λπ.

Σχήμα 1.
Η απελευθέρωση των αγορών στην ΕΕ

σιο της οποίας τα ενδιαφερόμενα μέρη θα προωθήσουν τις απαιτούμενες «συνεργασίες» και «συμφωνίες» ώστε να καταλήξουν, από κοινού με τον «ρυθμιστή», περισσότερο ή λιγότερο συναινετικά, στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών στις οποίες θα δραστηριοποιηθούν. Δηλαδή να συμφωνηθεί μεταξύ ποίων και με ποιον τρόπο θα πραγματοποιηθεί η κατανομή του πολιτικού και οικονομικού κόστους της επένδυσης για τη διεύρυνση και των εκσυγχρονισμό των νέων αγορών.

Αυτό που παρατηρείται από την εμπειρική μελέτη και αποτελεί μάλλον ιδιαιτερότητα της ελληνικής περίπτωσης είναι ότι το κράτος εξακολουθεί να επωμίζεται για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα το μεγαλύτερο μέρος της επένδυσης για την απελευθέρωση της αγοράς, καθώς αναλαμβάνει να προσελκύσει και να διασφαλίσει οικονομικά τους νεοεισερχόμενους στον κλάδο. Πιο συγκεκριμένα, το κράτος, προκειμένου να επιτύχει το άνοιγμα στον ανταγωνισμό μιας σειράς κρατικομονοπωλιακών αγορών, φαίνεται να προέβη στην παροχή συγκεκριμένων εγγυήσεων προς τους οικονομικούς δρώντες που εκδήλωσαν σχετικό ενδιαφέρον να δραστηριοποιηθούν στην αγορά. Οι εγγυήσεις αυτές, οι οποίες ενσωματώνονται στο θεσμικό πλαίσιο της απορρύθμισης, αφορούν κυρίως ρυθμίσεις που (α) περιχαράκωνουν τον αριθμό των συμμετεχόντων στην αγορά, κατανέμοντας ευνοϊκά για όλους μερίδια στη νέα αγορά, (β) ορίζουν ευνοϊκά επίπεδα τιμών για τις προσφερόμενες υπηρεσίες, και (γ) αποδυναμώνουν το παλιό κρατικό μονοπώλιο διοχετεύοντας επιμερισμένο το μερίδιό του στην αγορά και σχεδόν αποκλείοντας τη βιωσιμότητά του μακροχρόνια. Κατ' αυτό τον τρόπο το κόστος της επένδυσης των νέων «οικονομικών δρώντων» αναλαμβάνεται από το

κράτος και επιμερίζεται μεταξύ του ιδίου και των καταναλωτών, οι οποίοι γίνονται αποδέκτες της μετακύλισης του κόστους της αρχικής επένδυσης (π.χ. αγορά κινητής τηλεφωνίας). Συνεπώς, κράτος και καταναλωτές προκαταβάλλουν σήμερα το κόστος για τις χαμηλότερες τιμές στις υπηρεσίες που θα τους προσφερθούν μελλοντικά. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο οι νέοι οικονομικοί δρώντες «επιδοτούνται» προκειμένου να αναλάβουν το επιχειρηματικό ρίσκο και να εισέλθουν στις νέες απελευθερωμένες αγορές.

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η αγορά τηλεπικοινωνιών, τόσο κινητής όσο και σταθερής τηλεφωνίας. Οι υπερβολικά υψηλές τιμές που κατέβαλλαν οι χρήστες κινητής τηλεφωνίας κατά τα πρώτα έτη λειτουργίας της αγοράς εξασφάλισαν τόσο την απόσβεση των κεφαλαίων που επενδύθηκαν όσο και τη μετέπειτα συμπύεση του κέρδους, που επιβλήθηκε με την ανάπτυξη του ανταγωνισμού και οδήγησε σήμερα σε χαμηλότερες τιμές και βελτιωμένες υπηρεσίες. Στην αντίστοιχη περίπτωση της σταθερής τηλεφωνίας, η αναβάθμιση του τηλεπικοινωνιακού δικτύου από τον ΟΤΕ με την εγκατάσταση οπτικών ινών αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να δημιουργηθεί η αγορά σταθερής τηλεφωνίας και να αρχίσει να αναπτύσσεται σταδιακά ο ανταγωνισμός μεταξύ των δραστηριοποιούμενων στον κλάδο. Η ανάληψη της δαπάνης αυτής από το κράτος, τόσο την πρώτη περίοδο διαμόρφωσης της αγοράς όσο και σήμερα (αλλά και για τα επόμενα έτη), θεωρείται μάλλον δεδομένη, καθώς οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται σήμερα για την ανάπτυξη ιδιόκτητου δικτύου¹³ εξακολουθούν να προϋποθέτουν τη χρήση των υφιστάμενων υποδομών αλλά και την περαιτέρω αναβάθμισή του. Ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται μεταξύ των παρόχων και έχει ως αποτέλεσμα τη σταδιακή πτώση των τιμών οφείλεται περισσότερο στην ικανότητά τους να αυξήσουν το μερίδιο αγοράς που διαθέτουν και να επιτύχουν καλύτερες χρεώσεις και όρους εξυπηρέτησης, καθώς είναι οι ίδιοι «μεγάλοι καταναλωτές» του ΟΤΕ, και λιγότερο στη μείωση του σταθερού κόστους που προέρχεται από την ανάπτυξη ιδιόκτητων υποδομών κ.λπ. Για το λόγο αυτόν άλλωστε προωθείται από την ΕΕΤΤ, με παραιnesη και πλήρη συμφωνία των δραστηριοποιούμενων στον κλάδο, το ενδεχόμενο του διαχωρισμού δικτύου και υπηρεσιών του ΟΤΕ.¹⁴

13. Το οποίο και αναπτύσσουν μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου τα αναμενόμενα κέρδη μπορούν να αποσβέσουν την πραγματοποιούμενη επένδυση.

14. Ρυθμιστική Στρατηγική της ΕΕΤΤ για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (2008-2011): «Στο πλαίσιο της νέας ανάλυσης αγορών, θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των ρυθμιστικών μέτρων και βάσει αυτής θα εξετασθεί και τεθεί σε διαβούλευση το ενδεχόμενο διαχωρισμού δικτύων και υπηρεσιών του ΟΤΕ».

Σε κάθε περίπτωση, τόσο οι κανόνες που ορίζουν τους όρους λειτουργίας της αγοράς όσο και οι παρεμβάσεις που ρυθμίζουν τη λειτουργία της αποφασίζονται στο πλαίσιο λειτουργίας της ΕΕΤΤ και συμφωνούνται από το επιλεκτικό «σύστημα συμμετεχόντων», δηλαδή ρυθμιζόμενων και ρυθμιστών, που συσπειρώνει γύρω της. Αποδεικνύεται, συνεπώς, μια συνειδητή μετατόπιση του πυρήνα της παραγωγής κρατικών πολιτικών από τους παραδοσιακούς κοινοβουλευτικούς μηχανισμούς παραγωγής πολιτικών και ελέγχου σε ένα «προστατευμένο» και μάλλον αυστηρά ελεγχόμενο νέο σύστημα. Η νέα αυτή μορφή λειτουργίας του συστήματος παραγωγής πολιτικών στην ουσία αναπαράγει τη συναίνεση πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων και αναπαράγεται από αυτή.

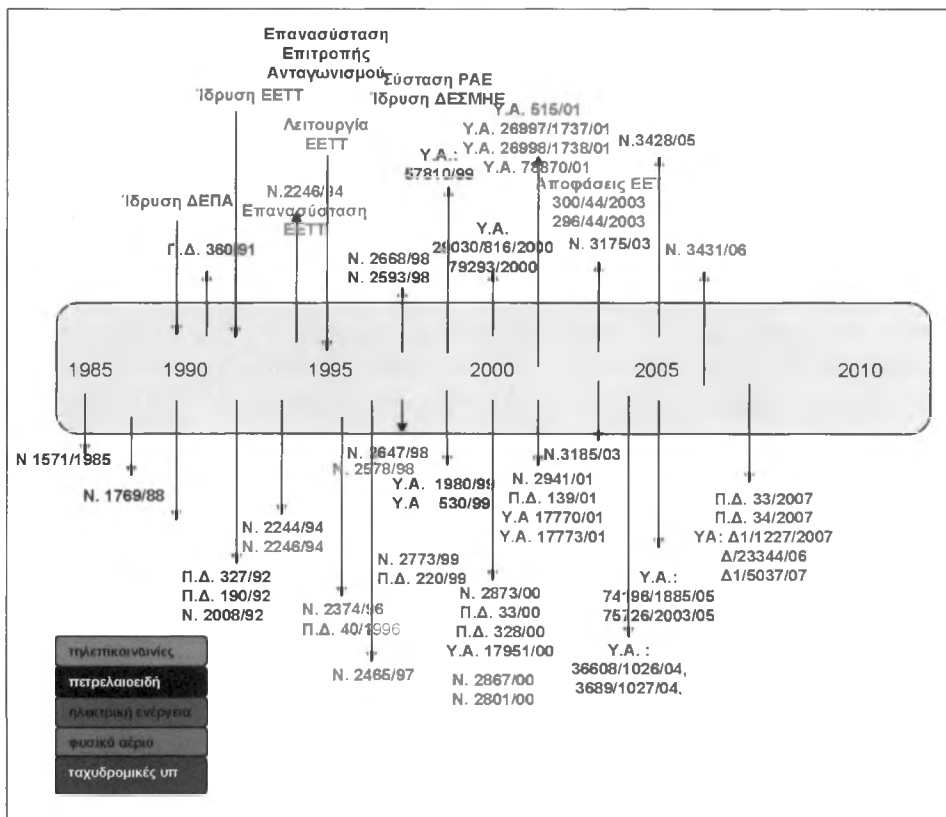
Η χρονική περίοδος που ακολουθεί (1999-σήμερα) συμβολαιοποιεί τη σύγκλιση/συμφωνία των κυρίαρχων οικονομικών και πολιτικών δρώντων, όπου αυτή έχει επιτευχθεί (όσον αφορά στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας αυτό θα καθυστερήσει αρκετά) και σηματοδοτείται αφενός από τη συγκρότηση και λειτουργία των (περισσότερο ή λιγότερο) «ελεύθερων στον ανταγωνισμό» αγορών τηλεπικοινωνιών και ενέργειας και αφετέρου από την επέκταση της στρατηγικής της απελευθέρωσης των αγορών και σε άλλες περιοχές ενδιαφέροντος (π.χ. φυσικό αέριο, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ταχυδρομικές υπηρεσίες κ.λπ.).

Τη χρονική περίοδο 1999-2005 θα ολοκληρωθεί το νέο νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις προϋποθέσεις λειτουργίας και τους όρους εισόδου στις νέες αγορές και θα εκκινήσουν παράλληλα τη λειτουργία τους παλαιές και νέες ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές (ειδικού σκοπού). Η συνέπεια με την οποία προωθείται η νομοθετική δραστηριότητα της εκτελεστικής εξουσίας με αντικείμενο την απελευθέρωση και απορρύθμιση των αγορών, τα χαμηλά επίπεδα πολιτικών τριβών για το θέμα αυτό, αλλά και η εμπράγματη άσκηση ρυθμιστικής δραστηριότητας του κράτους (με μια σειρά ΠΔ και ΥΑ) υποδηλώνουν την πολιτικοοικονομική συναίνεση που υποστασιοποιεί την έννοια της απορρύθμισης στην Ελλάδα και της προσδίδει συγκεκριμένο περιεχόμενο και εργαλεία (Σχήμα 2).

β) Η λογική της παρέμβασης

Ο τρόπος με τον οποίο υλοποιείται στην πράξη η ρύθμιση της απορρύθμισης στην Ελλάδα αναδεικνύει αφενός τον ισχυρό ρόλο της εκτελεστικής εξουσίας και τις πολιτικές προτεραιότητες με τις οποίες ταυτίζεται (δηλαδή του σκληρού πυρήνα της κυβέρνησης), σε όλα τα στάδια απορρύθμισης, και αφετέρου τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα του «ρυθμιστή» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο «ρυθμιστής» ταυτίζεται ακριβώς με έναν περισσότερο ή λιγότερο ολιγομελή κυβερνητικό πυρήνα. Κατά συνέπεια, η λογική (πολιτική ορ-

Σχήμα 2.

θολογικότητα) που ενυπάρχει πίσω από τη μορφή της κρατικής παρέμβασης, αλλά κυριότερα οι στόχοι και τα επιδιωκόμενα οφέλη της απορρύθμισης αποφασίζονται στο πλαίσιο μιας ορισμένης, αυστηρά ελεγχόμενης και κλειστής αρένας πολιτικής. Οι παραδοσιακοί μηχανισμοί λήψης αποφάσεων στην προκειμένη περίπτωση καθίστανται ανενεργοί, και τόσο το αντικείμενο όσο και η ουσία της πολιτικής διαπραγματεύσεως δεν αποτελούν ζήτημα διευρυμένου διαλόγου. Ως εκ τούτου, το αποτέλεσμα της παραγόμενης πολιτικής δεν αποτυπώνει τη διευρυμένη κοινωνικοοικονομική συναίνεση ή συμφωνία για την όποια αναδιανεμητική επίπτωση της πολιτικής αλλά το αποτέλεσμα της διαπραγματεύσεως μεταξύ συγκεκριμένων συμμετεχόντων στο εν λόγω κλειστό δίκτυο πολιτικής. Ο έως τώρα μάλλον αμφιλεγόμενος ρόλος των Ανεξάρτητων Ρυθμιστικών Αρχών στη χάραξη της στρατηγικής απελευθέρωσης της αγοράς, για την οποία συστήθηκαν, και η παγιομένη δυνατότητα των ισχυρών οικονομικών συμφερόντων να συνομιλούν α-

πευθείας με τον πυρήνα χάραξης των κρατικών πολιτικών ενισχύουν την παραπάνω διαπίστωση και την αναδεικνύουν σε εν δυνάμει ιδιαιτερότητα της ελληνικής εκδοχής της οικονομικής απορρύθμισης. Σε αρκετές περιπτώσεις η «ικανότητα» αυτή των οικονομικών δρώντων να συνομιλούν απευθείας με τον πυρήνα λήψης αποφάσεων, δηλαδή με συγκεκριμένους εκπροσώπους της κυβέρνησης, και άρα να προωθούν με συγκεκριμένο τρόπο τα ίδια συμφέροντά τους, ουσιαστικά καταργεί το ρόλο των συλλογικών οργανώσεων στις οποίες ανήκουν και, κατ' επέκταση, τις διεκδικήσεις και τα συνολικά συμφέροντα των εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα και της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.¹⁵

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι διοικητικές ανάγκες του νέου «ρυθμιστικού κράτους» (για εξειδικευμένες, ευέλικτες αρχές και ένα ευέλικτο πεδίο διαπραγμάτευσης) νομιμοποίησαν, μέσα από την πολιτική χειραγώγηση των «ανεξάρτητων» αρχών, την ήδη υπαρκτή συνθήκη του εκφυλισμού/παραγκωνισμού των παραδοσιακών τρόπων παραγωγής και ελέγχου των δημοσίων πολιτικών και την υποκατάστασή της από ένα πολύ περισσότερο συγκεντρωτικό και απομονωμένο κέντρο εξουσίας. Υπό μια διαφορετική οπτική, συνεπώς, η οικονομική απορρύθμιση αποτέλεσε και εξακολούθη να αποτελεί «παράθυρο ευκαιρίας» για τη διαμόρφωση των προϋποθέσεων αμοιβαίας ικανοποίησης τόσο των κάθε φορά ορισμένων ως ίδιων κρατικών συμφερόντων (ρυθμιστή) όσο και της αντίστοιχης ωφέλειας «συγκεκριμένων» κυρίαρχων οικονομικών δρώντων (δηλαδή ενός επιλεκτικού δικτύου ρυθμιζόμενων) διαχρονικά.

Η δυστοκία που χαρακτηρίζει την εξέλιξη της απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα αποτυπώνει τόσο το ρόλο και την ισχύ (πολιτική και οικονομική) ρυθμιζόμενου και ρυθμιστή, όσο και τις τριβές που αναπτύχθηκαν μεταξύ των δύο, προκειμένου να εξευρεθεί η συμφερότερη διαδικασία ανοίγματος της αγοράς στον ανταγωνισμό, δηλαδή έως ότου συμφωνηθεί η κατανομή του κόστους της αρχικής επένδυσης μεταξύ κράτους και των οικονομικών δρώντων που εκδήλωσαν ενδιαφέρον για να δραστηριοποιηθούν στην αγορά. Πιο συγκεκριμένα, επιβεβαιώνει (α) τον ρυθμιστικό ρόλο του αρμόδιου Υπουργείου Ανάπτυξης (ρυθμιστής) έναντι της Ανεξάρτητης Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ), της οποίας το έργο περιορίζεται κυρίως στο να διευκολύνει την υλοποίηση των αποφάσεων που έχει προκρίνει το Υπουργείο, και (β) τη

15. Για μεγάλο χρονικό διάστημα ο ΣΕΒ, ως ο βασικός εκπρόσωπος της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, θα διατυπώνει έντονες ενστάσεις για τον τρόπο με τον οποίο μεθοδεύεται από το Υπουργείο Ανάπτυξης και τη ΡΑΕ η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, καταλήγοντας σε ζημιολογίες για τις βιομηχανικές κυρίως επιχειρήσεις αυξήσεις των τιμολογίων ηλεκτρικής ενέργειας.

δέσμευση του κράτους (μέσω της ΔΕΗ και του ΔΕΣΜΗΕ) να αναλάβει το μεγαλύτερο μέρος του κόστους εισόδου στη νέα αγορά για όσους θα «πειστούν» να δραστηριοποιηθούν σε αυτή, προσφέροντας εγγυημένη απορρόφηση της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας και ελκυστικά περιθώρια κέρδους στα τιμολόγια.

Η περίοδος που μεσολαβεί από την ενσωμάτωση της Οδηγίας 96/1992¹⁶ στο εθνικό δίκαιο έως τη λειτουργία του Εθνικού Συστήματος Ηλεκτρικής Ενέργειας και την κατασκευή της πρώτης μονάδας συνδυασμένου κύκλου το 2005 αποτελεί μια περίοδο έντονης πολιτικοοικονομικής διαπραγματεύσεως, προκειμένου να διασφαλιστούν αφενός οι όροι απελευθέρωσης της αγοράς, όπως επέβαλλαν οι συμβατικές υποχρεώσεις της χώρας στην ΕΕ, και αφετέρου η κερδοφορία των δραστηριοποιούμενων στον κλάδο. Η εν λόγω διαπραγμάτευση θα καταλήξει στη δέσμευση του κράτους να αναλάβει ένα μεγάλο μέρος του κόστους της απαιτούμενης επένδυσης για τις νέες επιχειρήσεις που θα δραστηριοποιηθούν στον κλάδο το προσεχές χρονικό διάστημα, αλλά και στη μετακύλιση αυτής της δαπάνης στους τελικούς καταναλωτές (τόσο βιομηχανικούς όσο και οικιακούς καταναλωτές) με την αύξηση των τιμολογίων. Το 2006 ο ΔΕΣΜΗΕ προκηρύσσει διαγωνισμό για την πρώτη ιδιωτική μονάδα συνδυασμένου κύκλου, με εγγυημένη απορρόφηση του 75% της παραγόμενης ενέργειας για 12 έτη¹⁷ και μεθοδεύει την αύξηση της Οριακής Τιμής Συστήματος (ΟΤΣ), έτσι ώστε να εισέλθει με συμφερότερους όρους στην αγορά η πρώτη ημι-ιδιωτική μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας (ΕΛΠΕ). Η εν λόγω μονάδα ηλεκτροπαραγωγής είχε μεν ολοκληρώσει τη λειτουργία της ήδη από τα τέλη του 2005,¹⁸ αλλά δεν προσέφερε στο σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς η οριακή τιμή συστήματος ήταν

16. Οδηγία 96/92/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1996 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

17. Διαγωνισμός Νο 12/2006 για τη Σύναψη Συμβάσεων Διαθεσιμότητας Ισχύος Νέας Μονάδας Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας.

18. Δελτίο τύπου του Υπουργείου Ανάπτυξης στις 12/12/2005: «Υπογράφηκε από τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Ανάπτυξης κ. Νίκο Στεφάνου η άδεια λειτουργίας του Σταθμού Ηλεκτροπαραγωγής Συνδυασμένου Κύκλου 390MW της εταιρείας Ενεργειακή Θεσσαλονίκης Α.Ε. στο βιομηχανικό συγκρότημα της Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε. (ΕΛ.ΠΕ.) στον Εχέδωρο Θεσσαλονίκης. Με την απόφαση αυτή, η μονάδα της Ενεργειακής Θεσσαλονίκης Α.Ε., θυγατρική των ΕΛ.ΠΕ. Α.Ε., που βρισκόταν σε επιτυχημένη δοκιμαστική λειτουργία το τελευταίο διάστημα, τίθεται πλέον σε κανονική λειτουργία από τις 24 Δεκεμβρίου 2005. Αξίζει να σημειωθεί ότι τους τελευταίους 20 μήνες, ύστερα από συνεννόηση και συνεργασία των ΕΛ.ΠΕ. με το Υπουργείο Ανάπτυξης, επιλύθηκαν μια σειρά από εκκρεμότητες και δρομολογήθηκε η υπογειοποιημένη σύνδεση της μονάδας με το ΚΥΤ Θεσσαλονίκης».

πολύ χαμηλότερη από την τιμή που όριζε το κόστος παραγωγής. Τον Ιανουάριο του 2006 η απόφαση της ΡΑΕ¹⁹ να αλλάξει τον τρόπο υπολογισμού της ΟΤΣ καθιστά πλέον ιδιαίτερος προσοδοφόρα τη δραστηριοποίηση στον κλάδο, και ουσιαστικά ανοίγει την αγορά σε νέους ενδιαφερόμενους, με όποιες συνέπειες και αν αυτό επέφερε τόσο στην ίδια τη ΔΕΗ όσο και στους τελικούς καταναλωτές.

Πρακτικά, το άνοιγμα της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στον ανταγωνισμό, μέσω της αναπροσαρμογής της ΟΤΣ, σημαίνει και την υποχρέωση της ΔΕΗ να αγοράζει ηλεκτρική ενέργεια από τους ιδιώτες παραγωγούς σε τιμή πολύ υψηλότερη από αυτή στην οποία η ίδια πουλάει στους καταναλωτές, με σημαντικότερες αρνητικές επιπτώσεις τόσο στον ισολογισμό της επιχείρησης όσο και, εντέλει, στη βιωσιμότητά της. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη σχεδόν αποκλειστική διοχέτευση της προσφερόμενης ενέργειας στον ΔΕΣΜΗΕ και την απομάκρυνση των παρόχων από τις διαδικασίες απευθείας προμήθειας των καταναλωτών. Πρακτικά, η παραπάνω δέσμευση της ΔΕΗ οδήγησε στην απόφαση του Υπουργείου Ανάπτυξης (μετά από τη θετική εισήγηση της ΡΑΕ)²⁰ να αυξήσει τα τιμολόγια κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας τον Ιούλιο του 2007²¹ και να διατηρεί ανοιχτό το ενδεχόμενο για μια ακόμη μεγαλύτερη αύξηση στο προσεχές μέλλον. Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας συνεπώς ταυτίζεται με μια πολιτική και οικονομική συμφωνία για τον επιμερισμό του κόστους της αρχικής επένδυσης, η οποία ανεξάρτητα από τον οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο με τον οποίο είναι συνδεδεμένη, συντελέστηκε εκτός των κοινοβουλευτικών μηχανισμών λήψης αποφάσεων και ελέγχου. Η λογική της παρέμβασης στην προκειμένη περίπτωση, κρίνοντας από τη μέχρι τώρα επίδραση στις τιμές, τη δυνατότητα των καταναλωτών να επιλέξουν πάροχο, την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, την ενεργειακή επάρκεια, τους στόχους της ενεργειακής πολιτικής της χώρας κ.λπ., εξαντλείται (α) στην εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεων της χώρας μας ως προς την ΕΕ για απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, και (β) στη διατήρηση της αμοιβαία επωφελούς σχέσης ικανοποίησης του πυρήνα της εκτελεστικής εξουσίας και συγκεκριμένων οικονομικών συμφερόντων.

Εντούτοις, εξετάζοντας συνολικά την αγορά ενέργειας (πετρελαιοειδών, φυσικού αερίου, ΑΠΕ) στη χώρα, και συγκεκριμένα την αγορά πετρελαιοειδών και

19. Απόφαση ΡΑΕ υπ' αριθ. Ο-12592.

20. Υπ' Αριθ. 239/2007 γνωμοδότηση της ΡΑΕ μετά από αίτημα της ΔΕΗ για αναπροσαρμογή τιμολογίων πώλησης.

21. Απόφαση Α.Π. Δ5/ΗΛ/Β/Φ29/οικ.16204 του Υπουργείου Ανάπτυξης της 30-07-2007. Μεταβολές στα τιμολόγια πώλησης Ηλεκτρικής Ενέργειας της ΔΕΗ.

καυσίμων, διαπιστώνεται ότι η απαιτούμενη συναίνεση μεταξύ ρυθμιζόμενου και ρυθμιστή για την απελευθέρωση της αγοράς αποτυπώνεται εξίσου πρόδηλα στον κρατικό προϋπολογισμό. Κατ' ουσία, η ορθολογικότητα που διέπει την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας στην Ελλάδα συνδέεται άμεσα, αν όχι εξ ολοκλήρου, με τον πυρήνα των κρατικών πολιτικών που ταυτίζεται με το ύψος των κρατικών εσόδων. Το πολιτικό και οικονομικό αποκτά απτή υπόσταση στην περίπτωση της αγοράς πετρελαιοειδών, η οποία αποτυπώνεται, για τον μεν ρυθμιστή στο ύψος των συνολικών εσόδων του κράτους από τη δασμολόγηση και φορολόγηση των καυσίμων, για τον δε ρυθμιζόμενο στη διατήρηση της κατανομής των μεριδίων της αγοράς. Τα υψηλά επίπεδα της προ φόρων τιμής των καυσίμων (ως προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο) σε σχέση με τα αντίστοιχα υψηλά επίπεδα των τελικών τιμών πώλησης (από τις χαμηλότερες της Ευρωζώνης) διασφαλίζουν, αν μη τι άλλο, σημαντικό ύψος δημοσίων εσόδων και ικανοποιητικά περιθώρια κέρδους για τους δραστηριοποιούμενους στον κλάδο (ώστε να συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται σε αυτόν). Συνεπώς, η διατήρηση της ισορροπίας της οικονομικής σχέσης που αποτυπώνεται αποτελεί αμοιβαία επωφελή επιδίωξη τόσο για τον ρυθμιζόμενο όσο και για τον ρυθμιστή.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τα βασικά συμπεράσματα γύρω από το περιεχόμενο και την ορθολογικότητα που διέπει την οικονομική απορρύθμιση στην Ελλάδα, διαπιστώνονται:

1) Η απελευθέρωση των αγορών και η οικονομική απορρύθμιση στην Ελλάδα ταυτίζονται και ως ένα βαθμό αποτελούν πολιτικό άλλοθι για το ευρύτερο κύμα ιδιωτικοποιήσεων, μετοχοποιήσεων και αποκρατικοποιήσεων που συντελέστηκε λίγο πριν από τις αρχές τις δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα, όχι μόνο στις οικονομίες δικτύου και τα κρατικά μονοπώλια, αλλά συνολικά σε έναν μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική της απορρύθμισης συμβολαιοποιεί την ιδεολογική σύγκλιση που συντελέστηκε παράλληλα με την ανάδυση του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα.

2) Η ρύθμιση της απορρύθμισης στην Ελλάδα αποτυπώνει την πολιτικοοικονομική συμφωνία για την κατανομή και τον επιμερισμό του κόστους της αρχικής επένδυσης που απαιτείται για τη δημιουργία των νέων απελευθερωμένων αγορών, μεταξύ κράτους, οικονομικών δρώντων και καταναλωτών. Στο βαθμό που

αυτό προκύπτει εκτός του παραδοσιακού πλειοψηφικού μηχανισμού λήψης αποφάσεων, η εν λόγω πολιτικοοικονομική διευθέτηση συντελείται μεταξύ του πυρήνα της εκτελεστικής εξουσίας και των μεμονωμένων οικονομικών δρώντων που δραστηριοποιούνται ή θα δραστηριοποιηθούν στην απελευθερωμένη αγορά. Δηλαδή ταυτίζεται με τη θεμελίωση του αναγκαίου πλαισίου νομιμοποίησης, εντός του οποίου θα διαμορφώνεται και θα συντηρείται διαχρονικά η αμοιβαία ικανοποίηση των ίδιων κρατικών και των αντίστοιχων ιδιωτικών συμφερόντων.

3) Η λογική της παρέμβασης που διέπει την οικονομική απορρύθμιση και, κατ' επέκταση, οι στόχοι τους οποίους διαθέτει εσωτερικευμένους αποτελούν συνάρτηση (α) των ευρύτερων στόχων της μακροοικονομικής πολιτικής και της πολιτικής συναίνεσης που τη διαμορφώνει, (β) της υφιστάμενης δομής συμφερόντων και του αντίστοιχου βαθμού διείδυσης που διαθέτουν στον πυρήνα της εκτελεστικής εξουσίας, (γ) της διάρθρωσης της αγοράς και του σημείου εκκίνησης της διαδικασίας απελευθέρωσης, (δ) της επίδρασης του τεχνολογικού παράγοντα στη δομή, είσοδο και ευρύτερη λειτουργία της αγοράς, και, τέλος, (ε) της συμβολής της αγοράς στο παραγωγικό δυναμικό της οικονομίας.

4) Η ρύθμιση της οικονομικής απορρύθμισης έθεσε εκτός της δημόσιας σφαίρας έναν ακόμη σημαντικό αριθμό κρατικών πολιτικών, τη διαχείριση των οποίων παρέδωσε στον πυρήνα της εκτελεστικής εξουσίας καταργώντας τις όποιες ουσιαστικές δυνατότητες πλουραλιστικού ελέγχου.

Οι απόψεις που αποτυπώθηκαν παραπάνω, εν είδει συμπερασμάτων, φιλοδοξούν τόσο να διαφωτίσουν τις πτυχές της οικονομικής απορρύθμισης στην Ελλάδα όσο και, κυριότερα, να συμβάλουν σε έναν ευρύτερο διάλογο για την έννοια και τα όρια της απορρύθμισης (τόσο οικονομικής όσο και κοινωνικών δικαιωμάτων) ως παράγοντα πολιτικής μεταβολής και ως εργαλείου κρατικής πολιτικής, σε μια χρονική στιγμή που οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές δέχονται τη μεγαλύτερη κριτική τους, πρωτίστως από την ίδια την ιστορία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Βασικές Οδηγίες και Κανονισμοί της ΕΕ για την απελευθέρωση των αγορών ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, ταχυδρομικών υπηρεσιών, αερομεταφορών κ.λπ.

Οδηγία 90/377/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιουνίου 1990 σχετικά με μια κοινοτική διαδικασία για τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή

Οδηγία 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής της 28ης Ιουνίου 1990 σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών

Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2409/92 του Συμβουλίου της 23ης Ιουλίου 1992 για τους ναύλους και τα κόμιστρα των αεροπορικών γραμμών

Οδηγία 96/2/ΕΚ της Επιτροπής της 16ης Ιανουαρίου 1996 για τροποποίηση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ όσον αφορά στις κινητές και προσωπικές επικοινωνίες

Οδηγία 96/19/ΕΚ της Επιτροπής της 13ης Μαρτίου 1996 για τροποποίηση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ όσον αφορά στο πλήρες άνοιγμα των αγορών τηλεπικοινωνιών στον ανταγωνισμό

Οδηγία 96/92/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1996 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας

Οδηγία 97/67/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 1997 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς κοινοτικών ταχυδρομικών υπηρεσιών και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών

Οδηγία 98/30/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Ιουνίου 1998 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου

Οδηγία 1999/64/ΕΚ της Επιτροπής της 23ης Ιουνίου 1999 για τροποποίηση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ προκειμένου να εξασφαλιστεί ο νομικός διαχωρισμός της παροχής δικτύων τηλεπικοινωνιών από την παροχή δικτύων καλωδιακής τηλεόρασης που ανήκουν στον ίδιο φορέα

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1228/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας

Οδηγία 2003/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2003 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/ΕΚ

Οδηγία 2003/55/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2003 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/ΕΚ

Οδηγία 2005/89/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Ιανουαρίου 2006 περί μέτρων διασφάλισης του εφοδιασμού με ηλεκτρισμό και περί επενδύσεων υποδομής

2. Βασική νομοθεσία για την απελευθέρωση των αγορών ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, ταχυδρομικών μεταφορών κ.λπ.

N. 1571/85 (Τεύχος ΦΕΚ Α', 192/14-11-85): «Ρύθμιση θεμάτων πετρελαϊκής πολιτικής και εμπορίας πετρελαιοειδών και άλλες διατάξεις»

N. 1769/1988: Κύρωση της από 9ης Δεκεμβρίου 1987 τροποποιητικής σύμβασης μεταξύ του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ και των Εταιρειών DENISON MINES LIMITED, HELLENIC OIL CUMPNAY, INC. WHITE SHIELD GREECE OIL CORPORATION, WINTERSHALL AKTIENGESELLSCHAFT, ΒΙΝΤΕΡΣΧΑΛΛ ΕΛΛΑΣ Α.Ε. ΠΕΤΡΕΛΑΙΩΝ και ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ Α.Ε. και των παραρτημάτων της 1, 2, 3 και 4 και ρύθμιση ζητημάτων υδρογονανθράκων»

N. 2593/98 (Τεύχος ΦΕΚ Α', 59/20-03-98): «Αναδιοργάνωση της Δημόσιας Επιχείρησης Πε-

τρελαίου (ΔΕΠ Α.Ε.) και των θυγατρικών της εταιρειών, καταστατικό αυτής και άλλες διατάξεις»

ΠΔ 360/91 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 128/20-08-91): «Έξοδος της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού από τον δημόσιο τομέα»

ΠΔ 360/91 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 128/20-08-91): «Έξοδος της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού από τον δημόσιο τομέα»

ΠΔ 190/92 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 90/02-06-92): «Έξοδος της Δημόσιας Επιχείρησης Πετρελαίου Α.Ε. (ΔΕΠ) από τον δημόσιο τομέα»

ΠΔ 327/92 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 163/01-10-92): «Ρύθμιση θεμάτων πετρελαϊκής πολιτικής, εμπορίας πετρελαιοειδών προϊόντων και λειτουργίας καταστημάτων»

Ν. 2244/94 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 168/07-10-94): «Ρύθμιση θεμάτων Ηλεκτροπαραγωγής από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και από συμβατικά καύσιμα και άλλες διατάξεις»

Ν. 2246/1994: «Οργάνωση και λειτουργία του τομέα των τηλεπικοινωνιών»

Ν. 2374/1996: «Εισαγωγή Μετοχών του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος Α.Ε. (ΟΤΕ) στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών (ΧΑΑ) και άλλες διατάξεις»

Ν. 2578/1998: «Δομή και λειτουργία της τηλεπικοινωνιακής αγοράς»

Ν. 2668/1998: «Οργάνωση του τομέα παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις»

ΥΑ 57810/1999: «Καθορισμός δικαιολογητικών για την υποβολή, αποδοχή, τροποποίηση, ανανέωση και ανάκληση της Δήλωσης για την παροχή ταχυδρομικών υπηρεσιών με Γενική Άδεια»

ΠΔ 220/99 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 188/20-9-99): «Ενημέρωση του καταλόγου υπευθύνων φορέων για τη διαμετακόμιση της ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των μεγάλων δικτύων, σε εναρμόνιση προς την οδηγία της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 98/75/ΕΚ της 1.10.1998»

ΥΑ 1980/99: (Τεύχος ΦΕΚ Β΄, 1833/1-10-99): «Γνωστοποίηση τιμών διάθεσης πετρελαιοειδών προϊόντων από τα διυλιστήρια και από εταιρείες εμπορίας πετρελαιοειδών»

ΥΑ 530/99: (Τεύχος ΦΕΚ Β΄, 1872/13-10-99): «Όροι και προϋποθέσεις χορήγησης άδειας εγκεκριμένου αποθηκευτή»

Ν. 2773/99 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 286/22-12-99): «Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας – Ρύθμιση θεμάτων ενεργειακής πολιτικής και λοιπές διατάξεις»

Ν. 2801/2000: «Ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις» (τροποποίηση του Ν. 2246)

Ν. 2837/00 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 178/03-08-00): «Ρύθμιση θεμάτων Ανταγωνισμού»

Ν. 2867/2000: «Οργάνωση και λειτουργία των τηλεπικοινωνιών και άλλες διατάξεις» (κατάργηση του Ν. 2246)

ΠΔ 328/00 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 268/12-12-00): «Σύσταση και Καταστατικό της

ΠΔ 333/00 (Τεύχος ΦΕΚ Α΄, 278/20-12-00): «Μετατροπή της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού σε Ανώνυμη Εταιρεία και Έγκριση του Καταστατικού της»

ΥΑ 7890/00 (Τεύχος ΦΕΚ Β΄, 767/23-6-00): «Έγκριση Κανονισμού Προμηθειών της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)»

ΥΑ 17951/00 (Τεύχος ΦΕΚ Β΄, 1498/8-12-00): «Κανονισμός Αδειών Παραγωγής και Προμήθειας Ηλ. Ενέργειας»

ΥΑ 79293/2000: «Καθορισμός των ποιοτικών προδιαγραφών και των όρων παροχής της Καθολικής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας»

- ΥΑ 591/01** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 43/22-1-01): «Καθορισμός τελών άσκησης δραστηριότητας στον τομέα της ενέργειας, που αποτελούν πόρους της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας»
- ΥΑ 4524/01** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 270/15-3-01): «Κώδικας Προμήθειας σε Πελάτες»
- ΥΑ Δ5/ΗΛ/Β/Φ1/οικ. 6296** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 360/4-4-01): «Κανονισμός Άδειας Διαχείρισης και Εκμετάλλευσης του Συστήματος»
- ΥΑ Δ5/Β/Φ1/7705** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 492/27-4-2001): «Άδεια ΔΕΣΜΗΕ»
- ΥΑ Δ5/Β/Φ1/8219/03-05-2001**: «Παραχώρηση ελέγχου Συστήματος»
- ΠΔ 139/01** (Τεύχος ΦΕΚ Α', 121/18-06-01): «Κανονισμός Εσωτερικής Λειτουργίας και Διαχείρισης της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ) Ανώνυμης Εταιρείας ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΗΛ. ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας, Τουρισμού και άλλες διατάξεις»
- Ν. 2941/01** (Τεύχος ΦΕΚ Α', 201/12-09-01): «Απλοποίηση διαδικασιών ίδρυσης εταιρειών, αδειοδότησης ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ρύθμιση θεμάτων της Α.Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ και άλλες διατάξεις»
- ΥΑ Δ5/Β/Φ1/οικ. 17770/18-10-2001** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 1423/22-10-01): «Κώδικας Προμήθειας σε Πελάτες (Έκδοση 2: Μη Επιλέγοντες Πελάτες)»
- ΥΑ Δ5/Β/Φ1/οικ. 17771/18-10-2001** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 1423/22-10-01): «Κανονισμός Άδειας Αποκλειστικότητας της Κυριότητας του Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας»
- ΥΑ Δ5/Β/Φ1/οικ. 1086/31-01-2002** (Τεύχος ΦΕΚ Β', 92/31-01-02): Χορήγηση Άδειας Αποκλειστικότητας της Κυριότητας του Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας στη ΔΕΗ Α.Ε.»
- Ν. 3185/2003**: «Τροποποίηση του νόμου 2668/1998 (ΦΕΚ α 282), εναρμόνιση με την Οδηγία 2002/39/ΕΚ, ρυθμίσεις θεμάτων του Οργανισμού ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ (ΕΛΤΑ) και άλλες διατάξεις»
- Υ.Α. 36810/1028/2004**: «Κανονισμός περί ελέγχου και διαδικασίας ελέγχου της διασφάλισης των αποκλειστικών δικαιωμάτων του φορέα παροχής καθολικής υπηρεσίας»
- ΥΑ 74196/1885/2005**: «Ανώτατα όρια βάρους και τιμής των αποκλειστικών υπηρεσιών του φορέα παροχής της καθολικής ταχυδρομικής υπηρεσίας»
- ΥΑ 75726/2003/2005**: «Τροποποίηση της υπ' αριθ. 79293/11-12-2000 (ΦΕΚ 1588/Β/2000) Υπουργικής Απόφασης "Καθορισμός των ποιοτικών προδιαγραφών και των όρων παροχής της Καθολικής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας"»
- Ν. 3426/05** (Τεύχος ΦΕΚ Α', 309/22-12-05): «Επιτάχυνση της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς της ηλεκτρικής ενέργειας»
- Ν. 3428/2005** (Τεύχος ΦΕΚ Α', 313/27.12.2005): «Απελευθέρωση Αγοράς Φυσικού Αερίου»
- ΥΑ 28977/811/2006**: «Επανακαθορισμός των ποιοτικών προδιαγραφών και των όρων παροχής της Καθολικής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας»
- Ν. 3431/2006**: «Περί Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις»
- 4955/2006** απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης: «Ορισμός τιμολογίου μεταφοράς φυσικού αερίου και αεριοποίησης ΥΦΑ»)
- Δ/23344/2006** και **Δ1/5037/2007**
- Δ1/1227/2007** απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης (ΦΕΚ Β', 135/05.02.2007): «Καθορισμός της διαδικασίας σύναψης, περιεχομένου και όρων των συμβάσεων για την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης και για τη χρήση του Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΕΣΦΑ)»

ΠΔ υπ' αριθ. 33 του 2007 (ΦΕΚ Α', 31/20.02.2007): «Σύσταση της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία “Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου Α.Ε.” και έγκριση του καταστατικού της».

ΠΔ υπ' αριθ. 34 του 2007: «Κριτήρια και διαδικασία για τη μεταφορά και ένταξη προσωπικού της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία “ΔΕΠΑ Α.Ε.” στην Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία “ΔΕΣΦΑ Α.Ε.”»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργαντάς, Η. (2003), «Η πόρρω εξουσία: οι ανεξάρτητες διοικητικές αρχές και η πολιτική οικονομία της ρύθμισης», *Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα (1981-2001)*, Πρακτικά 9ου Επιστημονικού Συνεδρίου, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Coen, D. (2005), «Business-Regulatory Relations: Learning to Play Regulatory Games in European Utility Markets», *Governance*, 18(3): 347-373.
- Coen, D. – Heritier, A. (επιμ.) (2006), *Refining Regulatory Regimes*, Edward Elgar.
- Geradin, D. – Munoz, R. – Petit, N. (επιμ.), (2005), *Regulation Through Agencies in the EU. A New Paradigm of European Governance*, Edward Elgar.
- Heritier, A. (2001), «Market Integration and Social Cohesion: The Politics of Public Services in European Regulation», *Journal of European Public Policy*, 8(5): 825-852.
- IOBE (2005), *Μελέτη των κλάδων Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα: κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα.
- IOBE (2007), *Ο κλάδος της εμπορίας πετρελαιοειδών στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- Jordana, J. – Levi-Faur, D. (επιμ.) (2004), *The Politics of Regulation*, Edward Elgar.
- Καράγιωργας, Δ. Π. (1981), *Οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κατσουλάκος, Ι. – Βέττας, Ν. (2004), *Πολιτική ανταγωνισμού και ρυθμιστική πολιτική*, Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Levi-Faur, D. (2003), «The Politics of Liberalisation: Privatisation and Regulation-Forcompetition in Europe's and Latin America's Telecoms and Electricity Industries», *European Journal of Political Research*, 42: 705-740.
- Levi-Faur, D. (1999), «The Governance of Competition: The Interplay of Technology, Economics and Politics in European Union Electricity and Telecom Regimes», *Journal of Public Policy*, 19(2): 175-207.
- Majone, G. (1994), «The Rise of the Regulatory State in Europe», *West European Politics*, 17(3): 77-101.
- Moran, M. (2002), «Understanding the Regulatory State», *British Journal of Political Science*, 32(2): 391-414.
- Pagoulatos, G. (2005), «The Politics of Privatisation: Redrawing the Public-Private Boundary», *West European Politics*, 28(2): 358-380.
- Pelzman, S. – Levine, M. E. – Noll, R. G. (1989), «The Economic Theory of Regulation after a Decade of Deregulation», *Brookings Papers on Economic Activity: Microeconomics*, σσ. 1-59.

- Posner, R. A. (1971), «Taxation by Regulation», *The Bell Journal of Economics*, 2(1): 22-50.
- Shapiro, M. (2001), «Judicial Delegation Doctrines: The US, Britain, and France», *West European Politics*, 25(1): 179-199.
- Stigler, G. J. (1971), «The Theory of Economics Regulation», *The Bell Journal of Economics*, 2(1): 3-21.
- Thatcher, M. (2002), «Analysing Regulatory Reform in Europe», *Journal of European Public Policy*, 9(6): 859-872.
- Thatcher, M. (2002), «Regulation after Delegation: Independent Regulatory Agencies in Europe», *Journal of European Public Policy*, 9(6): 954-972.

